

невербальних засобів особливою є система організації простору і часу спілкування – проксемика. Мова йде про розміщення учасників зустрічі та доцільні, прийняті в різних ситуаціях і культурах часові характеристики різних форм спілкування, зокрема монологу та діалогу.

Нарешті, специфічною знаковою системою в невербальній комунікації є контакт очей, який є основним засобом візуального спілкування.

Ще однією важливою формою невербальної поведінки є мовчання. Мовчання, під яким ми розуміємо навмисну невербальну реалізацію комунікативного акту, слід протиставляти не говорінню взагалі, а передачі інформації мовленнєвим способом. За термінологією теорії мовленнєвих актів Дж. Серля [Серль Дж. 1990, с. 156], мовчання не має локуції, бо позбавлене матеріальної форми; але воно здатне сигналізувати про намір або іллокуцію мовця. Інший вид мовчання, а саме паузи у межах мовленнєвого ходу і між мовленнєвими ходами, є культурнозумовленою формою поведінки і тому може стати причиною міжкультурних непорозумінь. У психолінгвістичній літературі паузи у межах мовленнєвого ходу зазвичай розглядають як вагання, тобто переривання мовцем потоку мовлення для планування наступної частини висловлювання. Через таку функцію їх ще називають когнітивними паузами. Тривалість і частотність таких пауз залежить, по-перше, від складності комунікативного наміру мовця, а по-друге, від особливостей (просодичної структури) певної мови. Міжкультурні непорозуміння викликає той факт, що так звані когнітивні паузи (через свою тривалість) можуть бути сприйняті співрозмовником як паузи між мовленнєвими ходами.

Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок про значущість невербальних компонентів у процесі комунікації. Невербальні компоненти комунікації (НВК) є невід'ємною частиною процесу спілкування, тому що їхнє інформативне навантаження адекватне інформативності вербальних засобів, а іноді, і перевищує її, у залежності від екстралінгвальних умов комунікативної ситуації. Встановлено, що невербальні компоненти слугують: для передачі не вираженої вербально інформації; для підкріплення, уточнення, модифікації вербального висловлювання; для заміщення вербального повідомлення.

Результати і перспективи подальшого дослідження. Незважаючи на те, що комунікація являє собою інтегральний процес, невербальні елементи досліджені менше порівняно з вербальними. Так само мало вивчена і їхня взаємодія. Тому, в подальших дослідженнях необхідно звертати увагу саме на функціонування невербальної комунікації в процесі міжкультурних зв'язків.

Література

- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 234 с. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – Киев: НМУ вищої освіти, 2007. – 367 с. Горелов И. Н. Невербальные компонента коммуникации / И. Н. Горелов. – М.: Наука, 2008. – 104 с. Серль Дж. Что такое речевой акт? / Дж Серль // НЗЛ. – 1990. – №17. – С. 151-170. Юр'єва О. Ю. Особливості невербальної передачі інформації у процесі міжкультурної комунікації / О. Ю. Юр'єва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.org.ua>. Lin M. Is There an Essential Difference between Intercultural and Intracultural Communication? / M. Lin // Intercultural Communication. – 2003-2004. – № 6. – P. 147-149. Porter R. E. Intercultural Communication: A reader / R. E. Porter. – Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1988. – 367 p. William B. Handbook of International and Intercultural Communication / B. William. – London : Sage Publications, 2002. – 264 p.

УДК 811.111.'36:81-13

ВОЛОШИНА Н. В., ЛИТВАК С. Я.

(Класичний приватний університет, Запорізький національний технічний університет)

СЕМАНТИЧНІ РОЗХОДЖЕННЯ МІЖ МОВАМИ, ТЕОРІЯ ЛІНГВАЛЬНОЇ ВІДНОСНОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДНОСТІ

Стаття присвячена аналізу семантичних розходжень між мовами, критиці деяких положень теорії лінгвальної відносності та проблемі перекладності.

Ключові слова: семантичні розходження, лексичний рівень, граматичний рівень, мовна картина світу, теорія лінгвальної відносності, проблема перекладності.

Волошина Н.В., Литвак С. Я. Семантические различия между языками, теория лингвистической относительности и проблема переводимости. Стаття посвящена аналізу семантичних различий между языками, критике некоторых положений теории лингвистической относительности.

Ключевые слова: семантические различия, лексический уровень, грамматический уровень, языковая картина мира, теория лингвистической относительности, проблема переводимости.

Voloshyna N. V., Lytvak S. Ya. Semantic differences between languages, the theory of linguistic relativity and the problem of translatability. The article deals with the analysis of semantic differences between languages, criticism of some points of the theory of linguistic relativity.

Key words: semantic differences, lexical level, grammatical level, language world view, theory of linguistic relativity.

Для сучасного мовознавства характерним є зростаючий інтерес до людського чинника в мові. Тому й не дивно, що наприкінці ХХ – початку ХХІ століть з'явилася ціла низка робіт, присвячених дослідженню різних аспектів мовних картин світу і проблем мовного релятивізму [Радбиль 1995; Кононенко 1996; Кубрякова 1997; Новикова, Черемисина 2000; Урысон 1999; Пирлік 2000; Олексієнко 2000; Красных 2001; Кісь 2003; Мечковская 2003; Кульматицька 2006]. Однак питання про сутність семантичних розходжень між мовами, про вплив мови на мислення, про сумісність мовних картин світу, про принципову можливість перекладу з однієї мови на іншу – продовжують залишатись дискусійними.

Метою нашої роботи є висвітлення зазначених питань на матеріалі української, англійської та деяких інших мов. Ця мета зумовила вирішення таких завдань:

- 1) схарактеризувати семантичні відмінності між мовами на лексичному і граматичному рівнях, що відображені у різних мовних картинах світу;
- 2) дати критичний аналіз деяких положень теорії лінгвальної відносності;
- 3) на конкретних прикладах показати можливість подолання мовного релятивізму при перекладі;
- 4) з'ясувати чинники, що впливають на необхідність передачі граматичних значень у перекладі.

У наш час загальноприйнятим є положення про те, що кожна природна мова по-своєму виділяє і позначає об'єкти світу, має свій специфічний спосіб його концептуалізації. Як підкреслював ще В. Гумбольдт, різні мови є різними світобаченнями [Гумбольдт 1984, с.139]. Особливе світобачення кожної мови – це і є специфічна мовна картина світу, що закріплена в лексичній системі мови і семантично значущих граматичних категоріях [Урысон 1999, с. 79].

Отже, між мовами існують семантичні розходження, які виявляються на лексичному та граматичному рівнях мовної структури.

Одним з видів семантичних розходжень на лексичному рівні є розбіжність понять, виражених відповідними словами різних мов. Як зазначав Л. В. Щерба, «поняття в різних мовах не збігаються» [Щерба 1947, с. 67]. Наприклад, поняття, виражене українським словом «годинник», є ширшим у порівнянні з поняттям, вираженим англійським словом clock (настінний або настільний годинник) і словом watch (ручний годинник). Навпаки, поняття, виражене англійським словом mother-in-law або німецьким Schwiegermutter, є родовим, а поняття, виражене українським словом «теща» і «свекруха», є видовими. На відміну від індоєвропейських мов в ескімоській мові відсутнє слово для вираження загального поняття «сніг», замість нього є багато слів, які позначають різні стани снігу: «сніг, що падає на землю»; «сніг на землі»; «сніг, густо злежаний, як лід» та ін. У населення оазисів Сахари є безліч слів для позначення видів пальми і жодного для позначення снігу, а у мові філіппінців 80 слів для позначення назв рису.

Останні три приклади пояснюються екстралінгвістичним чинником – умовами життя носіїв відповідних мов. Перші ж два приклади пояснюються лінгвістичними чинниками, що їх О. Есперсен дуже вдало назвав «капризами мови» [Есперсен 2002, с. 50].

Слід підкреслити, що джерело цих «капризів мови» знаходиться у самій дійсності, де предмети мають численні ознаки, завдяки чому одні й ті ж предмети водночас входять у велику кількість різних класів. Тому реально створюються умови для відображення в одних мовах

одних ознак предметів та їх входження в одні класи, а інших мовах – інших ознак предметів та їх входження в інші класи. У наведеному вище прикладі українська мова, як і російська, акцентує на різних ознаках теці і свекрухи (те, що одна з них є матір'ю чоловіка, а інша матір'ю дружини) і показує їхню об'єктивну належність до різних класів, у той час як в англійській і німецькій мовах відображена лишеспільна ознака теці і свекрухи (те, що і перша, і друга є матір'ю одного з подружжя) та їх реальна належність до одного більш широкого класу [Чесноков, с. 28].

Особливий інтерес становлять випадки часткового збігу понять: наприклад, укр. «підліток» (вік від 12 до 16 років) і англ. *teenager* (вік від 13 до 19 років). Тут причиною розбіжностей є лінгвістичний чинник: перша частина складного слова *teenager* – це суфікс, що входить до складу англійських числівників від 13 до 19.

Іншим різновидом семантичних розходжень на лексичному рівні є мовні лакуни – слова однієї мови, що не мають еквівалента у вигляді слова в іншій мові. Наприклад, в англійській мові відсутні такі слова, як «доба», «окріп», «ровесник». Відповідні поняття можуть бути передані лише словосполученнями: «доба» – *day and night/24 hours*, «окріп» – *boiling water*, «ровесник» – *of the same age*.

Таким чином, конкретний інвентар понять, усвідомлених мовним колективом і закріплених у концептуальних значеннях слів, для кожної мови є специфічним [Маслов 1987, с. 101].

Міжмовні семантичні розходження на граматичному (морфологічному рівні виявляються насамперед у граматичних категоріях «переважно відображувального типу» [Бондарко 1975, с. 75], які в цілому адекватно фіксують компоненти загальної концептуальної картини світу [Руденко 1992, с. 19]. Наприклад, в англійській мові, як і в інших германських мовах, іменник має граматичну категорію означеності-неозначеності, яка відсутня в більшості слов'янських мов, а в російській і українській мовах є категорія істот-неістот, яка відсутня в англійській мові; англійське дієслово має категорію часової віднесеності, а слов'янське – категорію виду, яка конститується граматичними значеннями недоконаного і доконаного видів.

Що далі мови знаходяться одна від одної в генетичному плані, то більш значимими можуть бути їхні відмінності в галузі граматичних категорій відображувального типу. Наприклад, в японській мові немає категорії числа іменників, а в мові юрок немає категорії дієслівного часу, які притаманні індоєвропейським мовам. Навпаки, індоєвропейським мовам абсолютно чужі граматичні категорії назв людей, що властиві їм у мові нутка, граматична будова якої «змушує мовця кожного разу, коли він згадує кого-небудь, або звертається до кого-небудь, указувати, чи є ця особа шульгою, лисою, низькорослою, чи є у неї астигматизм і великий апетит» [Апресян 1966, с. 39].

Блискучий аналіз етнічного характеру граматичної семантики різних мов проведено в роботі А. Вежбицької «Семантичні універсалиї та опис мов». Авторка підкреслює, що «граматика насправді становить концентровану семантику: вона втілює систему значень, що розглядаються в даній конкретній мові як особливо важливі, дійсно суттєво необхідні при інтерпретації й концептуалізації дійсності й людського життя в цій дійсності» [Вежбицкая 1999, с. 44].

Ця думка перегукується з положенням В. О. Плуґяна про те, що в граматиці кожної мови є свій набір переваг, який відображає пріоритети мовної свідомості носіїв цієї мови [Плуґян 2000, с. 109].

У мовленні ці переваги виявляються в обов'язковому вираженні граматичних значень, властивих даній мові. Так, французький лінгвіст А. Масперо, порівнюючи свою рідну мову з китайською, відзначає: «Ми абсолютно нездатні мислити той чи інший іменник або те чи інше дієслово у фразі поза якоюсь граматичною категорією – числа, часу і т.п.: іменник для нас обов'язково стоїть в однині чи множині, дієслово обов'язково в теперішньому, минулому або майбутньому часі. Китаєць же мислить іменник і дієслово поза залежністю від цих понять: він може додати їх як корисні вказівки, однак вони не є необхідними» [Перцов 1996, с. 40].

Щоб ужити в мовленні необхідні граматичні форми, мовець повинен протягом кількох часток секунди виконати велику кількість розумових операцій [Плуґян 2000, с. 111]. У носіїв

різних мов ці операції будуть різними.

Для прикладу порівняймо денотативне значення речення «Він написав листа» і його можливі семантичні еквіваленти в англійській мові: *He has written a letter; He has written the letter; He wrote a letter; He wrote the letter*. Відповідь на питання, який з них є адекватним українському реченню, залежить від конкретної ситуації спілкування. Якщо носій української мови, вживаючи дієслово в минулому часі, має зробити вибір між недоконаним і доконаним видом, то носій англійської мови, характеризуючи минулу дію, має зробити вибір між формами простого минулого часу і теперішнього перфектного, тобто врахувати, чи зберігає результат дії свою актуальність для моменту висловлення. Поряд із цим він повинен також врахувати. Чи слухачеві відомий предмет, позначений іменником, і залежно від цього вжити неозначений або означений артикль.

На дивну своєрідність набору граматичних категорій у різних мовах вказував ще О. Есперсен: «... Те, що в одній мові виражається з надзвичайною точністю в кожному реченні, в іншій мові залишається зовсім невираженим, наче воно не має ніякого значення» [Есперсен 2002, с. 50].

Не менш своєрідними виявляються й однойменні граматичні категорії різних мов. Характеризуючи такі категорії, А. Вежбицька відзначає, що, з одного боку, їх можна якоюсь мірою прирівняти одне до одного на підставі деякого спільного семантичного ядра, а з іншого боку, вони не є тотожними, оскільки «кожна мова має свою унікальну систему значень, закодованих у граматиці». «Множина» або «минулий час» однієї мови не повністю відповідають «множині» або «минулому часу» в іншій мові [Вежбицкая 1999, с. 46].

Щодо однойменних граматичних категорій (зокрема, в мові оригіналу і мові перекладу), то, на наш погляд, з точки зору зіставної семантики їх можна розподілити на гомогенні, частково гетерогенні та повністю гетерогенні.

Однойменні граматичні категорії є гомогенними в тому разі, якщо семантичний зміст граматичних форм, що їх конституують, збігається. Прикладом може бути категорія числа іменників в англійській, німецькій, французькій, українській, російській та багатьох інших мовах.

Однойменні граматичні категорії є частково гетерогенними в тому разі, якщо семантичний зміст відповідних граматичних форм у порівнюваних мовах (зокрема, в мові оригіналу і мові перекладу) дещо відрізняється. Часткова гетерогенність однойменних граматичних категорій зумовлена лінгвістичним чинником, який Ф. де Соссюр назвав значеннєвістю мовного знака [Соссюр 1977, с. 115]. У цьому разі вона залежить від кількості членів опозиції – граем, що утворюють граматичну категорію. Так, у тих мовах, де категорія числа іменників представлена двочленною опозицією «однина-множина» (наприклад, в англійській, українській та багатьох інших мовах), форма множини має значення «більше одного»; у тих же мовах, де категорія числа іменників представлена трьохчленною опозицією «однина-двоїна-множина» (наприклад, у литовській мові, в івриті), форма множини має значення «більше двох».

Однойменні граматичні категорії є повністю гетерогенними, якщо семантичний зміст відповідних граем істотно відрізняється. Повна гетерогенність однойменних категорій спричиняється розбіжностями в мовних картинах світу – різними способами концептуалізації дійсності різними мовами. Прикладом може бути категорія дієслівного виду, яка в українській, російській та інших слов'янських мовах представлена граматичними значеннями доконаного і недоконаного видів, а в англійській мові – загального і тривалого видів. У той час як в слов'янських мовах категорія виду виражає відношення дії до її внутрішньої межі чи результату, в англійській мові категорія виду передає характер плину дії. Ось чому між семантикою видів слов'янського дієслова і англійського дієслова немає безпосередньої відповідності: тривалий вид перекладається недоконаним видом, але недоконаний вид може перекладатися як тривалим, так і загальним видом. Отже, перекладач має зробити вибір на підставі вузького або широкого контексту.

Слід відзначити, що в ряді випадків у граматичних формах навіть гомогенних категорій можна спостерігати деякі розходження. Наприклад, між числовими формами окремих іменників англійської та російської/української мов немає повного семантичного і функціонального збігу

[Бархударов 1972]. Деяким формам однини в англійській мові відповідають форми множини в російській та українській мовах: англ. chess – рос. "шахматы", укр. "шахи"; англ. money – рос. "деньги", укр. "гроші". Навпаки, формам множини в англійській мові відповідають форми однини в російській та українській мовах: англ. onions – рос. "лук", укр. "цибуля"; англ. clothes – рос. "одежда", укр. "одяг".

Ще більш цікаві приклади на контекстуальному рівні:

Young Jolyon's eye twinkled (J. Galsworthy). – В очах молодого Джолиона вспыхнул огонёк; В очах молодого Джоліона спалахнув вогник.

В українській і російській мовах іменники "дружба", "кохання"/"любовь", "гнів"/"гнев", "боротьба"/"борьба" належать до групи *singularia tantum*. В англійській мові відповідні іменники можуть уживатися у множині, коли вони позначають конкретні прояви ознак або процесів:

Men's friendships are deeper than women's friendships (J. Braine); All her struggles and fears and labours in rain and cold had been wasted (J. Galsworthy).

До речі, повністю гетерогенними можуть бути однойменні граматичні значення навіть у споріднених мовах однієї підгрупи. Прикладом може служити семантика перфектної форми в трьох західногерманських мовах – німецькій, англійській та їдиші. Німецький перфект означає минулу дію, пов'язану з теперішнім моментом своїм результатом; відповідна аналітична конструкція англійської мови сприймається її носіями як теперішній час, а аналогічна конструкція мови їдиш означає минулу дію взагалі, зовсім необов'язково пов'язану з теперішнім моментом:

нім. Ich habe das gemacht (минулий час – претерит);

англ. I have done it (теперішній час минулого розряду);

їдиш Ich hob gemaxt dos nextn. (загальноминулий час).

Безперечно такі розбіжності потребують особливої уваги при перекладі.

Семантичні розбіжності між мовами існують і на синтаксичному рівні. Прикладом можуть бути речення з однаковим мовленнєвим змістом і різним синтаксичним значенням. Порівняємо англ. The new book is very much spoken of та укр. "Про нову книжку багато говорять"; англ. It was John who helped us та укр. "Саме Джон допоміг нам".

Як відомо, на підставі існуючих між мовами семантичних розходжень була висунута теорія лінгвальної відносності. Її прихильники стверджують, що, оскільки кожна мова створює свою картину світу, мислення різних народів є різним: воно залежить від мови; мова визначає мислення і процес пізнання в цілому; від відмінностей між мовами залежать відмінності у світогляді.

Перебільшення авторами цієї теорії ролі семантичних розходжень між мовами призвело до неправильних філософських і методологічних висновків. На їх думку мовні картини світу абсолютно несумісні; звідси випливає висновок про принципову неможливість перекладу з однієї мови на іншу.

Теорію лінгвальної відносності можна піддати критиці в загальному та частковому планах.

У загальному плані проти її доводів можна висунути такі контраргументи:

1. Ми, дійсно, "розчленовуємо природу у напрямку, підказаному нашою рідною мовою" [Уорф 1960, с. 174-175]. У результаті, дійсно, створюються різні мовні картини світу, але їх можна порівнювати і виявляти точки дотику.

2. Мова, дійсно, певною мірою впливає на наше сприйняття світу, мислення і пізнання. Однак у теорії лінгвальної відносності вплив мови на мислення і пізнання занадто перебільшується, абсолютизується. Так, за твердженням Б. Уорфа, "граматика сама формує думку, є програмою і керівництвом розумової діяльності індивідуума" [Уорф 1960, с. 174-175]. Тут має місце змішування логічних і семантичних форм думки, змістової сторони мовних одиниць і змісту людської свідомості. Як відзначає М. П. Кочерган, "висновки авторів теорії лінгвальної відносності та їх послідовників ... про перетворювальну силу мови не є правомірними. Різні мови справді представляють далеко не однакові картини світу, але ... мова не має тієї керівної сили, яку їй приписують... Потрібно розрізняти зміст мислення і техніку мислення. Мова впливає на техніку мислення, але не на його зміст" [Кочерган 2003, с. 19].

3. Закони мислення мають загальнолюдський характер. Саме такі принципи відображення дійсності свідомістю людини, закони формування понять, побудови суджень та умовиводів. З цієї точки зору не може бути українського, російського, англійського, німецького, японського мислення, а є єдине загальнолюдське мислення. Логіка людського мислення, яке відображає зовнішній світ, єдина для всіх людей, якою би мовою вони не говорили.

4. В цілому не мова накидає нам логічну будову думки, а, навпаки, логічні закони визначають загальну структуру людського мовлення, встановлюють основні співвідношення між членами висловлення. Як відзначає

О.С. Кубрякова, мова членує дійсність, оскільки її членує наша свідомість, і поділяє на такі складники, які свідомість виділила [Кубрякова 1997, с. 22].

У частковому плані проти положень теорії лінгвальної відносності можна висунути такі контраргументи:

1. Не слід перебільшувати ступінь семантичних розходжень між мовами. Незважаючи на те, що кожна конкретна мова створює специфічну картину світу, всі національно-специфічні моделі світу мають і спільні, універсальні риси [Урысон 1999, с. 3]. Семантичні відмінності між мовами відносні і знімаються в акті мовлення. У семантичних структурах самих різних мов багато схожого [Мечковская 2003, с. 41].

2. Залежно від смислових взаємовідношень між словами двох мов для досягнення адекватності перекладу уживають різних лексичних трансформацій, таких, як конкретизація недиференційованих понять, генералізація понять, логічний розвиток понять, антонімічний переклад і компенсація.

3. Щодо семантичних розходжень у граматиці, то слід пам'ятати, що, незважаючи на обов'язковий характер граматичних значень, інформація, що міститься в них, далеко не завжди суттєва для акту спілкування. Прикладом може бути категорія істот-неістот в українській мові. При перекладі на англійську мову немає необхідності передавати її значення.

Необхідність передачі граматичних (морфологічних) значень залежить насамперед від їхньої функції.

Грамматичні значення, які конституують морфологічні категорії зі зв'язаним уживанням, обов'язково передаються у перекладі. Грамматичні значення, які конституують морфологічні категорії з вільним уживанням, повинні бути передані при перекладі. Проте одна й та сама морфологічна категорія може в одних випадках виступати у вільному, а в інших – у зв'язаному вживанні. До таких, на думку Л. С. Бархударова, належать число іменників та час дієслова [Бархударов 1972, с. 16-17] – категорії переважно відображувального типу.

Наприклад, у реченнях “I have bought a pencil; I have bought some pencils” граматичні значення числа іменників ужиті вільно. Вони реально вмотивовані та повинні бути передані у перекладі: “Я купив олівець; Я купив олівці”. У реченнях “He writes poems; He wrote poems” граматичні значення дієслівного часу також ужиті вільно. Вони реально вмотивовані та повинні бути передані при перекладі: “Він пише вірші; Він писав вірші”.

У словосполученнях “fifty pencils, fifty-one pencils” граматичні значення числа іменників є зв'язаними: вибір числових форм зумовлюється формальними правилами синтаксису. Тому вони можуть не збігатися в мові оригіналу і мові перекладу: “п'ятдесят олівців, п'ятдесят один олівець”.

У конструкціях типу “He said he wrote poems; He said he was writing a poem” граматичні значення дієслівного часу в підрядних додаткових реченнях також є зв'язаними: вибір часових форм визначається формальними правилами узгодження часів. Тому в оригіналі та перекладі вони не збігаються.

На наш погляд, до морфологічних категорій, що в одних випадках виступають у вільному, а в інших – у зв'язаному вживанні, можна віднести і спосіб дієслова. У реченнях типу If he saw that, he would understand everything граматичні значення способів ужиті вільно: вони означають нереальні дії, які виражаються формами непрямих способів. У перекладі їм відповідають форми умовного способу: “Якби він побачив це, він би все зрозумів”. А у підрядній частині речення She is looking at me as if she saw me for the first time граматичне значення способу є зв'язаним: форма Subjunctive II уживається згідно з правилами синтаксису. У перекладі їй відповідає форма

дійсного способу: “Вона дивиться на мене, неначе бачить мене вперше”.

Як відомо, якщо в мові перекладу відсутня яка-небудь морфологічна категорія мови оригіналу, то її можна передати лексичними або синтаксичними засобами і в такий спосіб подолати випадки мовного релятивізму в процесі перекладу. Наведемо приклади:

Tom started writing a letter. He had been reading his article. – “Том почав писати листа. Раніше він читав свою статтю”. Значення попередньої дії в минулому в англійській мові виражається перфектною формою дієслова, а в українській – прислівником “раніше”.

The boy entered the room. – “Хлопчик зайшов у кімнату”; A boy entered the room. – “У кімнату зайшов хлопчик”. Значення артиклів передано за допомогою порядку слів.

При перекладі виникають особливі труднощі в протилежних випадках – коли в мові перекладу є граматичні елементи, які не мають граматичних відповідників у мові оригіналу, але які неодмінно повинні бути передані в перекладі. Як зазначає Р. О. Якобсон, “трудніше дотримуватися оригіналу, коли ми перекладаємо на мову, в якій є граматична категорія, що відсутня в мові оригіналу” [Якобсон 1978, с. 21]. Р. О. Якобсон ілюструє це положення на прикладі речення “I hired a worker”. Для того, щоб правильно перекласти його на російську мову, необхідна додаткова інформація, яка для носія англійської мови зовсім несуттєва. Зокрема, необхідно знати, чи дія була завершена або незавершена, чи робітник чоловічої або жіночої статі. Поза контекстом або ситуацією відповісти на ці питання неможливо.

Оскільки вказана інформація для носія англійської мови несуттєва, то її не треба передавати в перекладі на англійську мову. Отже, російські речення “Я нанимал работника”, “Я нанял работника”, “Я нанимал работницу”, “Я нанял работницу” можна перекласти на англійську мову однаково: “I hired a worker”.

На основі вищевикладеного можна зробити такі висновки:

1. Кожна мова створює специфічну картину світу, яка є певним способом його сприйняття. Етнічна специфічність мовної картини світу виявляється в її лексичній системі та семантично значущих граматичних категоріях.

2. Теорія лінгвальної відносності була висунута на підставі реально існуючих семантичних розходжень між мовами. У цій теорії враховано людський чинник у мові, але абсолютизовано вплив мови на мислення.

3. Хоча різні мови представляють різні картини світу, в їхніх семантичних структурах багато схожого. Семантичні розходження між мовами відносні і можуть зніматися у процесі мовлення.

4. Різні мовні картини світу не є нездоланною перешкодою для досягнення адекватного перекладу.

5. Необхідність передачі граматичних значень у перекладі залежить від функції та комунікативної значущості.

Робота з подолання мовного релятивізму у процесі перекладу може бути продовжена на матеріалі інших лексичних одиниць та граматичних категорій.

Література

- Апресян Ю.Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики / Ю. Д. Апресян. – М.: Просвещение, 1966. – 302 с. Бархударов Л.С. К вопросу о грамматических значениях и их передаче при переводе / Л. С. Бархударов // Иностранные языки в школе. – 1972. – №3. – С. 13-22. Бондарко А.В. Классификация морфологических категорий / А. В. Бондарко // Типология грамматических категорий. – М.: Наука, 1975. – С. 56-76. Вежибицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежибицкая. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 780 с. Гумбольдт Вильгельм фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1984. – 398 с. Есперсен О. Философия грамматики. – М.: УРСС, 2002. – 404 с. Кісь Роман. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Роман Кісь. – Львів: Літопис, 2003. – 303 с. Кононенко І.В. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов) / І. В. Кононенко // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 39-46. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К.: Академія, 2003. – 464 с. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации / В. В. Красных. – М.: Гнозис, 2001. – 161 с. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М.: Институт языкознания РАН, 1997. – 314 с. Кульматицька О. "Мовна картина світу" і "культура": співвідношення понять / О. Кульматицька // Семантика мови і тексту. – Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. – С. 252-254. Маслов Ю.С. Введение в языкознание / Ю. С. Маслов. – М.: Высшая школа, 1987. – 272 с. Мечковская Н.Б. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков / Н. Б. Мечковская. – М.: Флинта – Наука, 2003. – 312 с. Новикова Н.С., Черемисина Н.В. Многомирие в реалии и общая типология языковых картин мира. – ФН. – 2000. – №1. – С. 40-49. Олексієнко Л.П. Мовна картина світу сучасних британців / Л. П. Олексієнко //

Семантика мови і тексту. Збірник статей VI Міжнародної конференції, 26-28 вересня 2000 року. – Івано-Франківськ: Пласт, 2000. – С. 426-428. *Перцов Н.В.* Грамматическое и обязательное в языке // ВЯ. – 1996. – №4. – С. 39-61. *Пирлік Н.В.* Категорія часу у мовній картині світу / Н. В. Пирлік // Семантика мови і тексту. Збірник статей VI Міжнародної конференції 26-28 вересня 2000 року. – Івано-Франківськ: Пласт, 2000. – С. 460-464. *Плунжан В.А.* Общая морфология: Введение в проблематику. – М.: УРСС, 2000. – 383 с. *Радбиль Т.Б.* Языковая картина мира как коррелят классической дихотомии "язык–речь" / Т. Б. Радбиль // Лингвистика на исходе XX века. Тезисы международной конференции. – Том II. – М.: Филология, 1995. – С. 434-435. *Руденко Д.И.* Когнитивная наука, лингвофилософские парадигмы и границы культуры / Д.И. Руденко // Вопросы языкознания. – 1992. – №6. – С. 19-35. *Соссюр Ф.Д.* Труды по языкознанию / Ф. Д. Соссюр. – М.: Прогресс, 1977. – 695 с. *Уорф Б.* Наука и языкознание / Б. Уорф // Новое в лингвистике. – Вып. I. – М., 1960. – С. 169-175. *Урысон Е.В.* Языковая картина мира и лексические заимствования / Е.В. Урысон // Вопросы языкознания. – 1999. – №6. – С. 79-82. *Урысон Е.В.* Языковая картина мира vs. обиходные представления (модель восприятия в русском языке) // Вопросы языкознания. – 1998. – №2. – С. 3-21. *Чесноков П.В.* Неогумбольдтианство / П. В. Чесноков // Философские основы зарубежных направлений в языкознании. – М.: Наука. – С. 3-62. *Щерба Л.В.* Преподавание иностранных языков в средней школе / Л. В. Щерба. – М.-Л., 1947. – 117 с. *Якобсон Р.О.* О лингвистических аспектах перевода / Р. О. Якобсон // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 16-24.

УДК 811.111'316.346.2

ГРИГОРІВ Н. М.

(Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету)

СТЕРЕОТИПНІСТЬ УЗАГАЛЬНЕНОГО ОБРАЗУ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

У статті розглядається теоретична та методологічна база дослідження гендерного аспекту стереотипності узагальненого образу національного англійського характеру.

Ключові слова: гендерний стереотип, національний характер, образ.

Григорів Н. М. Стереотипність обобщенного образа национального характера английской лингвокультуры.

В статье рассматривается теоретическая и методологическая база исследования гендерного аспекта стереотипности обобщенного образа национального английского характера.

Ключевые слова: гендерный стереотип, национальный характер, образ.

Grygoriv N. M. Stereotypic attributes of English linguocultural national character generalized image. The article deals with the theoretical and methodological basis, concerning gender aspect of the English national stereotypic character generalized image research.

Key words: gender stereotype, national character, image.

Основною формування етнічної свідомості і культури, регуляторами поведінки людини виступають як природжені, так і набуті в процесі соціалізації чинники – культурні стереотипи, які засвоюються з тієї миті, як тільки людина починає ідентифікувати себе з певним етносом, певною культурою і усвідомлювати себе їхнім елементом. Ми живемо у світі стереотипів, нав'язаних нам культурою. Сукупність ментальних стереотипів етносу відома кожному його представникові [Маслова 2004, с. 59-61]. У вітчизняній та російській гендерній лінгвістиці стереотипи, зокрема гендерні, вивчали такі мовознавці, як Е. Александрова, Т. Белова, О. Бессонова, К. Волошина, Т. Гальчак, Н. Гоца, А. Кирилина, А. Мартинюк, Ю. Мельник, Ю. Маслова. Нашим завданням вбачаємо аналіз гендерного аспекту стереотипності узагальненого образу національного характеру англійської лінгвокультури, тому ставимо за мету створення теоретичного та методологічного апарату дослідження цієї проблеми. Об'єктом нашої наукової розвідки стали лінгвістичні праці, в яких висвітлюються питання образності та гендерних стереотипів, а предметом – методологічна характеристика даних досліджень.

Стереотип поведінки – найважливіший серед стереотипів. Стереотипи мають багато спільного з традиціями, звичаями, міфами, ритуалами, але від останніх відрізняються тим, що традиції і звичай характеризує їх значущість, що об'єктивувалася, відкритість для інших, а стереотипи залишаються на рівні прихованих психічних установок, які існують в середовищі своїх. Набір стереотипних форм поведінки, що виробляються в кожному суспільстві,